

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В.М. КОРЕЦЬКОГО

МЕНДЖУЛ Марія Василівна

УДК 347.122

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Науковий керівник -

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Бабаскін Анатолій Юрійович,

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,

старший науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Стефанчук Руслан Олексійович,

Хмельницький університет управління та права,

проректор з наукової роботи;

кандидат юридичних наук, доцент

Воловик Владислав Валерійович,

Київський університет туризму, економіки і права,

доцент.

Захист відбудеться « 6 » квітня 2011 р. о _15_ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий « 3 » березня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат юридичних наук

О. О. Кваша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток громадянського суспільства в Україні пов'язаний як із зростанням кількості громадських організацій, так і з активізацією їх участі в цивільно-правових відносинах. Прийнятий 2003 року Цивільний кодекс України, що визнав громадські організації непідприємницькими товариствами, сприяв їх розвитку як учасників цивільно-правових відносин та утвердженню особливого місця громадських організацій серед суб'єктів цивільного права.

Цивільне законодавство радянського періоду не містило розподілу юридичних осіб на підприємницькі та непідприємницькі. Економіко-правові реформи, що проводяться в Україні з 90-х рр. ХХ ст., вплинули на трансформацію всіх галузей права, у тому числі й цивільного права. Саме тому норми ЦК України щодо юридичних осіб взагалі, та непідприємницьких товариств зокрема, містять нові положення, що відображають глибинні зміни в суспільстві за останні десятиліття. Водночас, ЦК України детально регламентує питання, пов'язані з функціонуванням юридичних осіб приватного права, створених у формі підприємницьких товариств, а специфіка непідприємницьких товариств, до числа яких відносяться і громадські організації, врахована не достатньо. Більш детально створення і діяльність громадських організацій регулюють спеціальні закони, зокрема: Закони України «Про об'єднання громадян», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та ін. Однак значна частина правових норм, що містяться в таких спеціальних законах, не враховують особливостей громадських організацій як учасників цивільних правовідносин, визначають різний порядок створення окремих видів громадських організацій, встановлюють нерівний підхід до здійснення правомочностей по користуванню та володінню майном, а в дечому навіть суперечать нормам ЦК України, що обумовлює актуальність даного дисертаційного дослідження.

Крім того, в сучасній науці цивільного права не проводились комплексні дослідження правового статусу громадських організацій як суб'єктів цивільного права. До 90-х років ХХ століття окремі аспекти участі громадських організацій у цивільно-правових відносинах розглядалися в працях таких науковців як С.М. Братусь, В.В. Качанова, Г.О. Кудрявцева, Г.В. Міщенко, П.І. Седугін та ін. Після проголошення України незалежною державою основна увага науковців на рівні монографічних та дисертаційних досліджень приділялась конституційно-правовому та адміністративно-правовому статусу громадських організацій (Н.П. Гаєва, О.М. Ващук, Є.Є. Додіна та ін.).

Детально досліджені проблеми правового статусу юридичних осіб приватного права, зокрема у працях таких науковців, як: С.С. Алексєєв, А.Ю. Бабаскін, Т.В. Боднар, В.І. Борисова, С.М. Братусь, О.М. Вінник, В.В. Воловик, М.К. Галянтич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, І.В. Жилінкова, Д.В. Задихайло, І.С. Канзафарова, О.Р. Кібенко, Н.В. Козлова, В.М. Коссак, О.В. Кохановська, В.М. Кравчук, Н.С. Кузнецова, І.М. Кучеренко, В.В. Луць, Р.А. Майданик, В.К. Мамутов, Д.І. Мейєр, Й.О. Покровський, В.Д. Примак, Н.О. Саніахметова, В.І. Семчик, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.О. Стефанчук, Є.О. Суханов, Н.І. Тітова, Л.М. Труфанова, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, В.Д. Фролов, П.П. Черевко, Б.Б. Черепакін, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич, Р.Б. Шишка, С.І. Шимон, В.С. Щербина, В.Л. Яроцький та ін. Аналізується також правовий статус окремих суб'єктів

цивільного права, у тому числі благодійних та релігійних організацій (О.Ю. Літвіна, В.Ф. Піддубна, В.Д. Фучеджі, В.О. Чепурнов та інші). Однак проблеми правового статусу громадських організацій як суб'єктів цивільного права залишились поза належною увагою науковців сучасної вітчизняної юридичної науки, що зумовлює вибір та актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження виконана згідно з науковими програмами роботи відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України «Суб'єкти цивільного права України» (державний реєстраційний номер РК 0106U012117) та «Актуальні проблеми охорони і захисту цивільних прав та інтересів в цивільному праві України» (державний реєстраційний номер РК 0108U009965).

Мета і завдання дослідження. Метою наукового дослідження є формування теоретичних засад правового статусу громадських організацій як суб'єктів цивільного права та вироблення пропозицій щодо удосконалення норм чинного законодавства в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

- на основі комплексного аналізу наукової літератури і чинного законодавства визначити поняття та ознаки громадських організацій як суб'єктів цивільного права;
- з'ясувати місце громадських організацій в системі суб'єктів цивільного права;
- виявити особливості створення та припинення громадських організацій порівняно з іншими юридичними особами;
- встановити специфіку цивільної правоздатності та дієздатності громадської організації;
- дослідити здійснення громадськими організаціями права власності та інших речових прав;
- визначити особливості участі громадських організацій в особистих немайнових правовідносинах;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення цивільно-правового регулювання створення, припинення громадських організацій, а також їх участі у цивільних правовідносинах.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини, які виникають в процесі створення, діяльності та припинення громадських організацій.

Предметом дослідження є цивільно-правове регулювання створення, припинення громадських організацій, їх участі у цивільних правовідносинах.

Методи дослідження. У процесі здійснення дисертаційного дослідження були використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, необхідні для досягнення поставленої в роботі мети. Діалектичний метод пізнання правових явищ дозволив встановити місце громадських організацій в системі суб'єктів цивільного права. За допомогою методу системно-структурного аналізу встановлено поняття та ознаки громадських організацій як суб'єктів цивільного права, а також виокремлено етапи в процесі їх створення. Завдяки історично-правовому методу було визначено історичні періоди розвитку громадських організацій на території України. Порівняльно-правовий метод використаний при проведенні компаративного аналізу правового статусу громадських організацій в Україні та інших країнах світу. Статистичний метод дозволив

встановити динаміку розвитку громадських організацій в Україні та з'ясувати їх кількісне співвідношення з іншими видами об'єднань громадян. Методи логічного аналізу, індукції та дедукції було використано при дослідженні особливостей участі громадських організацій в цивільних правовідносинах та виробленні пропозицій по вдосконаленню норм чинного законодавства України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням громадських організацій як суб'єктів цивільного права, особливостей їх цивільної правосуб'єктності та участі в цивільних правовідносинах. На захист виносяться такі висновки та положення:

Вперше:

- визначено систему ознак, характерних для громадських організацій як суб'єктів цивільного права, зокрема: 1) ознаки, властиві громадським організаціям як юридичним особам (організаційна єдність, державна реєстрація та цивільна правосуб'єктність, проявами якої є майнова відокремленість, виступ у цивільних відносинах від свого імені, самостійна майнова відповідальність та здатність бути позивачем (відповідачем) у суді); 2) ознаки, притаманні громадським організаціям як непідприємницьким товариствам (спеціальна правоздатність, непідприємницький характер діяльності та неприбутковість); 3) конститутивні ознаки, що розкривають сутність громадських організацій (мета їх створення та діяльності, членський характер громадських організацій);

- розроблено авторське поняття громадської організації, що враховує її ознаки як учасника цивільних правовідносин, а саме: громадська організація - це непідприємницьке товариство, створене для задоволення і захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, спортивних, національно-культурних та інших спільних інтересів осіб, яке набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації, проведеної у встановленому законом порядку;

- доведена необхідність врахування Україною європейського досвіду в частині достатності ініціативи двох чи більше осіб для створення громадської організації;

- обґрунтовано, що для громадських організацій характерні як загальні межі здійснення права власності (додержуватися моральних засад суспільства; не використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства; не погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі), так і додаткові (спеціальні) обмеження здійснення права власності (володіти, користуватися та розпоряджатися майном відповідно до статутних цілей; не використовувати майно виключно з метою отримання прибутку; при розпорядженні своїм майном не розподіляти його між членами);

- доведено, що майно громадської організації, отримане за договором пожертви, не може бути предметом застави. У зв'язку з цим, запропоновано ст. 21 Закону України «Про об'єднання громадян» доповнити новою частиною такого змісту: «Майно громадської організації, набуте нею на підставі договору пожертви, не може бути предметом застави».

Удосконалено:

- підхід до правового регулювання реорганізації непідприємницьких товариств, у тому числі громадських організацій, який слід встановити в ЦК України шляхом доповнення ст. 106 частиною третьою такого змісту: «В процесі злиття, поділу та виділу непідприємницького товариства може бути створене тільки непідприємницьке товариство.

Непідприємницьке товариство не може бути перетворене в підприємницьке товариство або приєднатися до підприємницького товариства»;

- висновок, що з метою запобігання вчинення правочинів, які б виходили за межі спеціальної правоздатності громадських організацій та інших непідприємницьких товариств, необхідно доповнити ст. 227 ЦК України частиною третьою такого змісту: «Правочин, вчинений всупереч цілям діяльності непідприємницького товариства, визначених у його установчих документах, може бути визнаний судом недійсним»;

- положення, що для окремих видів громадських організацій (професійних спілок, громадських організацій жертв нацистських переслідувань) законом передбачені додаткові підстави по набуттю майна у безоплатне користування, що повинно здійснюватися на основі договорів позички.

Дістало подальший розвиток:

- висновок, що громадські організації є суб'єктами спеціальної правоздатності, а також положення про те, що необхідно встановити в ЦК України спеціальну правоздатність для всіх непідприємницьких товариств. У зв'язку з цим, запропоновано статтю 91 ЦК України доповнити новою частиною такого змісту: «Юридична особа приватного права, створена у формі непідприємницького товариства, може мати цивільні права та обов'язки, які відповідають меті, визначеній в її установчих документах»;

- положення про те, що громадські організації, незалежно від їх виду (організації інвалідів, молодіжні та дитячі громадські організації, фізкультурно-спортивні товариства, громадські організації жертв нацистських переслідувань та ін.), повинні входити до кола суб'єктів, яким надається право постійного користування земельною ділянкою;

- положення про те, що договори про надання грантів, цільової безповоротної фінансової допомоги по своїй природі є договорами пожертви, оскільки передбачають безоплатну передачу грошових коштів громадським організаціям для реалізації визначених цілей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності – при внесенні змін та доповнень до ЦК України, удосконаленні Законів України «Про об'єднання громадян», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», а також «Положення про порядок легалізації об'єднань громадян»;

- при подальших наукових дослідженнях проблем цивільно-правового статусу громадських організацій, а також в практичній роботі органів юстиції, судів та діяльності самих громадських організацій;

- у навчальному процесі вищих навчальних закладів при викладанні курсу «Цивільне право України» та спецкурсів «Непідприємницькі юридичні особи», «Правовий статус об'єднань громадян». Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес Закарпатського державного університету (Акт впровадження від 22 квітня 2010 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації апробовані на дев'яти міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Лісабонська стратегія як визначальний чинник європейської інтеграції у галузі освіти та

науки» (м. Ужгород (Україна) – м. Гірляни (Словацька Республіка), 6 – 9 травня 2008 р.), «Взаємодія органів місцевого самоврядування і громадських організацій: інноваційні рішення в соціальній політиці» (м. Харків, 25 вересня 2008 р.), «Особливості процесів інтеграції України у світовий політико-правовий та соціально-економічний простір» (м. Ужгород, 15 - 17 жовтня 2008 р.), «Європейська юридична освіта і наука» (м. Ужгород, 18 - 20 жовтня 2008 р.), «Проблеми формування систем кваліфікацій та сучасні тенденції розвитку професійної компетентності фахівців: національний та європейський вимір» (м. Ужгород (Україна) – м. Високі Татри (Словацька Республіка), 18 – 21 листопада 2008 р.), «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 28 - 29 листопада 2008 р.), «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 28 – 30 квітня 2009 р.), «Вітчизняний та зарубіжний досвід упровадження Болонської системи: успіхи і проблеми» (м. Ужгород (Україна) – м. Мішкольц (Угорщина), 5 – 8 травня 2009 р.), «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (Сімферополь, 16 - 17 квітня 2010 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені у 15 наукових публікаціях, зокрема шести статтях, опублікованих у збірниках, що входять до переліку наукових фахових видань, та тези дев'яти доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг рукопису становить 254 сторінки друкованого тексту. Список використаних джерел, який нараховує 371 найменування, викладено на 41 сторінці, додатки розміщені на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, зазначається її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначається мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, висвітлюється наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, їх апробація, а також наводяться відомості про публікації за темою дисертації.

Перший розділ «Загальна характеристика громадських організацій як суб'єктів цивільного права в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких розкривається поняття та ознаки громадських організацій як суб'єктів цивільного права, визначаються види громадських організацій та їх місце у системі суб'єктів цивільного права в Україні.

У *підрозділі 1.1. «Становлення громадських організацій як юридичних осіб в Україні»* досліджується процес утвердження громадських організацій як повноцінних учасників цивільних правовідносин, аналізується стан наукової розробки проблематики дисертаційного дослідження.

На основі проведеного дослідження констатовано, що хоча на території України історія громадських організацій нараховує більше двох століть, перші організації непідприємницького характеру були відомі ще римському праву. До початку ХХ ст. на території України, що входила до складу Російської імперії, не було єдиного нормативно-правового акту, який би регламентував діяльність громадських організацій та інших видів

об'єднань громадян. 17 жовтня 1905 р. на території Російської імперії видається маніфест «Про вдосконалення державного порядку», яким проголошувалася «свобода слова, совісті, зборів та союзів», і вже «Тимчасові правила про товариства та союзи», прийняті 4 березня 1906 р., встановили визначення товариства, яке по своїй суті близьке до сучасного розуміння непідприємницьких товариств.

Юридична наука радянського періоду виробила своє розуміння поняття громадських організацій. Автори багатьох наукових робіт, приходили до висновку про необхідність комплексного підходу при вивченні громадських організацій. Завдяки численним працям поняття громадських організацій було досліджено досить ретельно, уточнювалися їх функції, аналізувалися повноваження, передані їм державними органами, були спроби створити теорію громадських організацій. Проте при визначенні поняття «громадська організація» використовувалися категорії та поняття не тільки цивільного, але і конституційного та інших галузей права.

На основі проведеного дослідження запропоновано наступну періодизацію історії становлення громадських організацій на території України: перший етап (етап зародження ідей, концепцій, створення перших громадських організацій, що тривав до 3 березня 1906 р. і характеризувався відсутністю належних нормативно-правових актів, які б регламентували їх створення та діяльність); другий етап (від 4 березня 1906 р. до 1917 р., під час якого прийняття в Російській імперії нормативно-правового акту, який врегулював створення та діяльність громадських організацій, стало поштовхом розвитку громадських організацій); третій етап (радянський етап розвитку громадських організацій, що тривав з 1917 р. по 1991 р. та характеризувався жорстким контролем держави за створенням та діяльністю громадських організацій); четвертий етап (сучасний етап розвитку громадських організацій, що включає два підетапи: перший (з 1991 р. до 2003 р.), під час якого відбулося становлення національного законодавства про громадські організації (прийняття Закону України «Про об'єднання громадян» та інших нормативно-правових актів) та закріплення на конституційному рівні права створювати громадські організації; другий, що розпочався з набуття чинності Цивільного кодексу України (1 січня 2004 р.), який визнав громадські організації непідприємницькими товариствами і дав новий поштовх розвитку громадських організацій, триває досі та характеризується реформуванням національного законодавства в сфері створення і діяльності громадських організацій відповідно до європейських стандартів).

У підрозділі 1.2. «Поняття та ознаки громадських організацій як суб'єктів цивільного права в Україні» аналізується поняття громадської організації, розглядаються ознаки, властиві громадській організації як юридичній особі, як непідприємницькому товариству та конститутивні ознаки.

Відповідно до чинного законодавства громадські організації в Україні можуть існувати шляхом створення юридичної особи та без створення юридичної особи, проте з обов'язковим повідомленням про заснування. Суб'єктами цивільного права є тільки громадські організації, які набули статусу юридичної особи внаслідок державної реєстрації. Таким чином, громадським організаціям як суб'єктам цивільного права притаманні ознаки юридичної особи (організаційна єдність, державна реєстрація та цивільна правосуб'єктність, проявами якої є майнова відокремленість, виступ у цивільних

відносінах від свого імені, самостійна майнова відповідальність та здатність бути позивачем або відповідачем у суді).

Майнова відокремленість громадських організацій означає, що вони є власниками належного їм майна. Особливістю громадських організацій є те, що їх засновники та члени взагалі не мають майнових прав на майно організації, навіть після ліквідації таких юридичних осіб. Крім того, як на момент створення, так і в процесі діяльності громадські організації можуть не мати відокремленого майна. Обґрунтовано, що майнова відокремленість громадських організацій, як і інших непідприємницьких товариств, означає їх здатність мати на праві власності майно, яке є відокремленим від майна її засновників, учасників (членів) та інших осіб. Саме таке розуміння ознаки майнової відокремленості може бути застосоване до всіх юридичних осіб приватного права, в тому числі громадських організацій.

Членський характер та мета громадських організацій є конститутивними ознаками, які надають можливість виділити їх серед інших непідприємницьких товариств. Членством є цивільно-правові відносини, які виникають між особою та організацією, і характеризуються взаємними правами та обов'язками. Статут громадської організації може передбачати як фіксоване, так і нефіксоване індивідуальне членство, а також певні вікові, фахові та інші умови набуття або припинення членства у громадській організації.

Підрозділ 1.3. «Види громадських організацій та їх місце у системі суб'єктів цивільного права» присвячений визначенню місця громадських організацій в системі суб'єктів цивільного права, аналізу різних видів громадських організацій.

На основі проведеного дослідження законодавства та наукової літератури, встановлено, що сучасна система громадських організацій в Україні має достатньо розгалужену структуру та включає: професійні спілки, молодіжні та дитячі громадські організації, організації роботодавців, творчі спілки, громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, громадські організації жертв нацистських переслідувань, інвалідів та ін. Аналіз положень Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р., зокрема ст. 16, яка передбачає координацію та контроль за діяльністю громадських формувань з боку місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування спільно з органами внутрішніх справ та підрозділами Державної прикордонної служби України, не дає підстав вважати громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону видом громадських організацій.

Проведений аналіз системи суб'єктів цивільного права, можливих організаційно-правових форм юридичних осіб, дозволив визначити місце громадських організацій у системі суб'єктів цивільного права України як таких, що належать до юридичних осіб приватного права.

Другий розділ «Цивільно-правове регулювання створення та припинення громадських організацій» складається з двох підрозділів та присвячений дослідженню особливостей створення, реорганізації та ліквідації громадських організацій.

У підрозділі 2.1. «Створення громадських організацій в Україні» досліджується процес створення громадських організацій, вимоги до їх статутів, особливості державної реєстрації окремих видів громадських організацій.

Створення громадської організації як юридичної особи приватного права відбувається у визначеному чинним законодавством порядку, що становить систему дій засновників та державних органів, достатніх для набуття нею правосуб'єктності. Враховуючи проведені дослідження, запропоновано у процесі створення громадської організації як юридичної особи виділяти два етапи: ініціативно-організаційний, що включає волевиявлення (ініціативу) засновників, яке виражається в прийнятті рішення про створення громадської організації на загальних зборах (конференції, з'їзді), розробку і затвердження статуту та формування органів управління; реєстраційний, що передбачає легалізацію громадської організації та проведення державної реєстрації, внаслідок якої вона набуває статусу юридичної особи.

Створення громадських організацій в Україні передбачає насамперед ініціативу фізичних осіб щодо створення громадської організації. Для легалізації громадської організації відповідно до ч. 3 Положення про порядок легалізації об'єднань громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 140, до реєструючого органу подається заява, підписана не менш як трьома засновниками об'єднання громадян або їх уповноваженими представниками. Закон України «Про об'єднання громадян» не передбачає кількість осіб, необхідну для створення громадської організації. Обґрунтовано, що в Україні мінімальна кількість фізичних осіб, необхідна для створення громадської організації, повинна встановлюватися законом, а не підзаконним актом, і для створення громадської організації достатньо ініціативи двох чи більше осіб.

Обґрунтовано положення про те, що громадські організації, які набувають статусу юридичної особи, повинні діяти саме на основі статуту, а не положення. У зв'язку з чим запропоновано внести відповідні зміни в ст. 13 Закону України «Про об'єднання громадян», і встановити, що громадська організація, яка є юридичною особою, діє на основі статуту, на основі положення можуть діяти громадські організації легалізовані шляхом повідомлення про заснування.

На основі проведеного аналізу встановлено, що положення ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» в частині «профспілка, об'єднання профспілок набувають права юридичної особи з моменту затвердження статуту (положення)», незважаючи на внесені зміни, суперечать Конвенції МОП «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87, рішення Конституційного Суду України у справі про свободу утворення профспілок від 18 жовтня 2000 р. № 11-рп/2000, ч. 4 ст. 87 ЦК України та ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Обґрунтовано, що легалізація профспілок як виду громадських організацій повинна здійснюватися двома способами: а) шляхом повідомлення про заснування; б) шляхом реєстрації. У зв'язку з цим, запропоновано до ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» внести такі зміни: «Профспілки, їх об'єднання легалізуються шляхом реєстрації або повідомлення про заснування. Профспілка, об'єднання профспілок набувають статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації».

Створення будь-якої юридичної особи, у тому числі громадської організації, можливо також в процесі реорганізації. Хоча ЦК України не використовує термін реорганізація, проте в ст. 104 та ст. 109 визначає її форми, зокрема злиття, приєднання, поділ, перетворення та виділ. Обґрунтовано, що в основу майбутнього правового

регулювання реорганізації непідприємницьких товариств, в тому числі громадських організацій, може бути покладений наступний підхід: у процесі злиття, поділу та виділу непідприємницького товариства може бути створене тільки непідприємницьке товариство; непідприємницьке товариство не може бути перетворене в підприємницьке товариство або приєднатися до нього.

У підрозділі 2.2. «Підстави та порядок припинення громадських організацій» досліджується порядок припинення громадських організацій шляхом реорганізації та ліквідації.

Положення про порядок реорганізації громадської організації, передбачені в її статуті, не можуть суперечити нормам цивільного законодавства. Відповідно до ст. 106 ЦК України реорганізація юридичної особи здійснюється за рішенням її учасників або органу, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду або відповідних органів державної влади. Закон України «Про об'єднання громадян» не передбачає можливості здійснення реорганізації громадських організацій за рішенням суду чи органів державної влади. Обґрунтовано, що питання про реорганізацію громадської організації повинно бути віднесено до повноважень найвищого органу управління, яким відповідно до ст. 97 та ст. 98 ЦК України є загальні збори. У зв'язку з цим, запропоновано доповнити ст. 19. Закону України «Про об'єднання громадян» наступним положенням: «Реорганізація громадських організацій здійснюється за рішенням загальних зборів».

Громадська організація припиняється без виникнення правонаступництва під час ліквідації. Закон України «Про об'єднання громадян» закріплює крім терміну «ліквідація», також «саморозпуск», «примусовий розпуск» (статті 19, 28 та 32). Дістало додаткового обґрунтування положення про те, що термін «ліквідація» повинен застосовуватися до припинення громадських організацій як юридичних осіб, а терміни «саморозпуск» та «примусовий розпуск» - до громадських організацій, створених без прав юридичної особи.

Ліквідація юридичних осіб приватного права, в тому числі громадських організацій, відбувається на основі певних підстав. Проведений аналіз дозволив встановити, що громадська організація ліквідується: за рішенням загальних зборів, у тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який її було створено, досягненням мети створення громадської організації, а також в інших випадках, передбачених статутом; за рішенням суду у випадку вчинення дій, передбачених статтею 4 Закону України «Про об'єднання громадян», або продовження протиправної діяльності після накладення стягнень, передбачених даним нормативно-правовим актом; за рішенням суду у випадку визнання судом недійсною державної реєстрації громадської організації через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, встановлених законом.

Встановлено такі гарантії прав учасників (членів) громадської організації під час її ліквідації, передбачені цивільним законодавством: по-перше, рішення про ліквідацію приймається вищим органом управління - загальними зборами, де кожен з учасників (членів) має право брати участь як у його обговоренні, так і в прийнятті; по-друге, це рішення приймається кваліфікованою більшістю голосів (не менш як 3/4 голосів); по-третє, це рішення може бути оскаржено учасником (членом) до суду.

Стаття 111 ЦК України та ст. 33 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» встановлюють, що юридична особа є ліквідованою з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію її припинення. Обґрунтовано необхідність встановити на законодавчому рівні, що Міністерство юстиції України та його територіальні органи приймають участь в державній реєстрації припинення громадських організацій. Порядок взаємодії органів юстиції з державним реєстратором у сфері передачі даних про припинення об'єднань громадян, у тому числі громадських організацій, повинен бути передбачений у «Регламенті передачі Міністерством юстиції та його територіальними органами Державним реєстраторам даних про юридичних осіб», затвердженому наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства юстиції України від 27 лютого 2007 р. № 23/74/5.

Розділ 3 «Участь громадських організацій в цивільних правовідносинах» складається з трьох підрозділів та присвячений дослідженню цивільної правоздатності та дієздатності громадських організацій, їх участі в майнових та особистих немайнових правовідносинах.

У підрозділі 3.1. «Правоздатність та дієздатність громадських організацій» аналізується поняття правосуб'єктності, її значення для суб'єктів бути учасниками цивільних правовідносин, досліджуються види правоздатності, підстави їх виникнення, обґрунтовується наявність в громадських організацій спеціальної правоздатності.

Обґрунтовано, що відмова від обмеження діяльності громадських організацій статутною метою є помилковим. Надання загальної правоздатності юридичним особам в Україні визнано позитивним явищем, проте, доведено необхідність встановити в ЦК України спеціальну правоздатність для всіх непідприємницьких товариств, у тому числі громадських організацій.

Для юридичних осіб із спеціальною правоздатністю, в тому числі громадських організацій, важливо розмежовувати предмет їх статутної діяльності й конкретні правомочності по здійсненню цієї діяльності. Так, торгівля не входить у предмет статутної діяльності громадської організації, проте право укладення договорів купівлі-продажу у таких організацій не оспорується, якщо це необхідно для ведення їх основної діяльності. Таким чином, у сфері цивільного обігу конкретні правочини організації зі спеціальною правоздатністю можуть бути ширші за предмет її статутної діяльності.

Аналіз положень Закону України «Про об'єднання громадян» дає підстави констатувати, що даний нормативно-правовий акт не визначає права громадських організацій, легалізованих шляхом повідомлення про заснування. При цьому серед переліку прав, закріплених в ст. 20 Закону України «Про об'єднання громадян», є як цивільні, так і конституційні права. Обґрунтовано, що громадські організації, легалізовані шляхом повідомлення про заснування, повинні володіти конституційними правами, а громадські організації, які пройшли державну реєстрацію та набули статусу юридичної особи, повинні мати також і цивільні права.

Підрозділ 3.2. «Участь громадських організацій в майнових правовідносинах» присвячений дослідженню участі громадських організацій у майнових правовідносинах, здійснення права власності професійними спілками та іншими громадськими

організаціями, а також аналізу ролі договорів у формуванні майна громадських організацій.

Встановлено, що громадські організації є суб'єктами права приватної власності. Визначається право власності громадської організації в суб'єктивному та об'єктивному розумінні.

В процесі дослідження встановлено, що законодавство не містить єдиного підходу до визначення переліку можливих об'єктів права власності різних видів громадських організацій (професійних спілок, творчих спілок, організацій роботодавців тощо), більше того для окремих з них, наприклад організацій роботодавців, встановлені додаткові обмеження по здійсненню права власності. Досліджено також роль членських внесків як джерела формування майна всіх видів громадських організацій.

Обґрунтовано, що крім загальних меж здійснення права власності (додержуватися моральних засад суспільства; не використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства; не погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі), для громадських організацій характерні додаткові (спеціальні) обмеження здійснення права власності (володіти, користуватися та розпоряджатися майном відповідно до статутних цілей; не використовувати майно виключно з метою отримання прибутку; при розпорядженні своїм майном не розподіляти його між членами).

На основі проведеного дослідження, встановлено, що для окремих видів громадських організацій (професійних спілок, громадських організацій жертв нацистських переслідувань) законом передбачені додаткові підстави по набуттю майна у безоплатне користування, що повинно здійснюватися на основі договорів позички.

Громадська організація може бути учасником зобов'язальних правовідносин і володіти зобов'язальними правами та обов'язками, дотримуючись при цьому вимог чинного законодавства та статуту. Останнім часом особливого значення набуває формування майна громадських організацій в результаті укладення цивільно-правових договорів (купівлі-продажу, дарування, пожертви, оренди тощо). Доведено, що оскільки договори про надання грантів, цільової безповоротної фінансової допомоги передбачають безоплатну передачу грошових коштів громадським організаціям для визначених цілей, то по своїй природі вони є договорами пожертви.

Обґрунтовано, що майно та грошові кошти громадської організації, отримані за договорами пожертви, не можуть бути предметом застави. У зв'язку з цим, запропоновано ст. 21 Закону України «Про об'єднання громадян» доповнити новою частиною такого змісту: «Майно громадської організації, набуте нею на підставі договору пожертви, не може бути предметом застави».

Встановлено, що законодавчо закріплена заборона розподілу майна між учасниками (членами) громадської організації навіть у випадку її припинення, забезпечує непідприємницький характер останньої.

У підрозділі 3.3. «Особисті немайнові правовідносини за участі громадських організацій» аналізується участь громадських організацій в особистих немайнових правовідносинах при здійсненні права на недоторканість ділової репутації, таємницю кореспонденції, інформацію та інших особистих немайнових прав.

Громадська організація, відповідно до ст. 90 ЦК України та ст. 12¹ Закону України «Про об'єднання громадян», зобов'язана мати своє найменування та не використовувати найменування іншої юридичної особи. Водночас громадська організація має такі права: право мати повне та скорочене найменування (ч. 1 ст. 90 ЦК України та ч. 3 ст. 12¹ Закону України «Про об'єднання громадян»); виключне право на використання свого найменування (ч. 4 ст. 12¹ Закону України «Про об'єднання громадян»); право вимагати припинення неправомірного використання найменування; право на захист від такого неправомірного використання. Законом встановлена заборона використовувати найменування громадської організації фізичними та юридичними особами, які не належать до неї, для цілей, не пов'язаних з діяльністю громадської організації. Таке формулювання не сприяє захисту від неправомірного використання найменування громадської організації. Оскільки, не забороняє неправомірне використання найменування громадської організації особам, які є її членами, для цілей пов'язаних з її діяльністю. Запропоновано ч. 4 ст. 12¹ Закону України «Про об'єднання громадян» викласти в такій редакції: «Громадська організація, зареєстрована у встановленому порядку, має виключне право на використання свого найменування. Використання найменування громадської організації фізичними та юридичними особами без її дозволу забороняється».

Формування ділової репутації громадської організації відбувається шляхом всебічного сприйняття, оцінки фізичними та юридичними особами, органами державної влади та місцевого самоврядування її діяльності. Основними об'єктами оцінки, які водночас є факторами, що впливають на формування ділової репутації громадських організацій, є: ефективність та види їх діяльності, якість наданих послуг (виконаних робіт, виробленої продукції), дотримання законодавства, договірних зобов'язань та моральних засад суспільства. Виходячи з цього, ділову репутацію громадської організації визначено як її оцінку фізичними та юридичними особами, органами державної влади та місцевого самоврядування, засобами масової інформації, що заснована на інформації про діяльність громадської організації, дотримання нею законодавства, договірних зобов'язань та моральних засад суспільства.

Обґрунтовано, що громадські організації, як і всі інші юридичні особи приватного права, ділова репутація яких принижена, мають право не тільки на відшкодування моральної шкоди, а і право на відповідь, спростування недостовірної інформації та заборону поширення інформації, якою порушується їх право на ділову репутацію.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявилось у формуванні теоретичних засад правового статусу громадських організацій як суб'єктів цивільного права, розкритті проблем, пов'язаних з особливостями створення, діяльності та припинення цих організацій, їх цивільної правосуб'єктності, участі у цивільних правовідносинах та розробці пропозицій для вдосконалення чинного законодавства України. До найбільш вагомих результатів дослідження можна віднести наступні:

1) Для громадської організації як суб'єкта цивільного права характерні ознаки, властиві їй як юридичній особі, непідприємницькому товариству, а також конститутивні ознаки (мета створення і діяльності та членський характер громадських організацій).

2) У процесі створення громадської організації як юридичної особи можна виділити такі два етапи: ініціативно-організаційний, що включає волевиявлення (ініціативу) засновників, яке виражається в прийнятті рішення про створення громадської організації на загальних зборах (конференції, з'їзді), розробку і затвердження статуту та формування органів управління; реєстраційний, що передбачає легалізацію громадської організації і проведення державної реєстрації, внаслідок якої вона набуває статусу юридичної особи;

3) Права, якими володіє громадська організація, що набула статусу юридичної особи, можна класифікувати на наступні види: права організаційно-представницького характеру (право представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних органах, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях; розповсюджувати інформацію; проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо); право засновувати або вступати між собою в спілки (союзи, асоціації тощо) та інші); цивільні права (майнові та особисті немайнові права);

4) Встановлена законом заборона використовувати найменування громадської організації не сприяє належному захисту відповідного права. У зв'язку з цим, запропоновано ч. 4 ст. 12¹ Закону України «Про об'єднання громадян» викласти в такій редакції: «Громадська організація, зареєстрована у встановленому порядку, має виключне право на використання свого найменування. Використання найменування громадської організації фізичними та юридичними особами без її дозволу забороняється»;

5) Громадські організації є суб'єктами права приватної власності. Право власності громадської організації в суб'єктивному розумінні можна визначити як юридичну можливість володіти, користуватися й розпоряджатися належним їй майном на власний розсуд з метою досягнення статутної мети її створення та діяльності.

6) Крім загальних меж здійснення права власності (додержуватися моральних засад суспільства; не використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства; не погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі), для громадських організацій характерні додаткові (спеціальні) обмеження здійснення права власності (володіти, користуватися та розпоряджатися майном відповідно до статутних цілей; не використовувати майно виключно з метою отримання прибутку; при розпорядженні своїм майном не розподіляти його між членами).

7) Можна виділити як загальні гарантії захисту права власності, що поширюються на всі громадські організації, так і спеціальні гарантії, встановлені для окремих видів громадських організацій.

8) Припинення громадської організації, як і будь-якої юридичної особи приватного права, означає припинення її правосуб'єктності, та відбувається в результаті реорганізації або ліквідації. Аналіз положень нормативно-правових актів дає нам підстави виділити п'ять етапів ліквідації громадських організацій.

Запропоновано затвердити нову редакцію Закону України «Про об'єднання громадян», в якій він поширюватиме свою дію тільки на громадські організації, та змінити назву на Закон України «Про громадські організації». Загальні положення про

непідприємницькі товариства повинні бути закріплені в окремій главі підрозділу II розділу II ЦК України.

В дисертації зроблено ряд інших пропозицій щодо удосконалення ЦК України, Законів України «Про об'єднання громадян», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», а також «Положення про порядок легалізації об'єднань громадян», затвердженого Постановою КМУ від 26 лютого 1993 р. № 140.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Менджул М. В. Становлення громадської організації як виду непідприємницького товариства в Україні / М. В. Менджул // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – Ужгород: Ліра, 2008. – Вип. 10. - С. 192 – 195.
2. Менджул М. В. Розвиток громадських організацій в Україні: історико-правовий аналіз / М. В. Менджул // Часопис Київського університету права. - 2008. - № 4. - 125 – 130.
3. Менджул М. В. Окремі аспекти створення громадських організацій в Україні / М. В. Менджул // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – Ужгород: Ліра, 2008. – Вип. 11. - С. 164 – 167.
4. Менджул М. В. Поняття та ознаки громадської організації: цивільно-правовий аспект / М. В. Менджул // Держава і право: зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. - К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. - Вип. 43. - С. 349 - 355.
5. Менджул М. В. Види громадських організацій в Україні / М. В. Менджул // Часопис Київського університету права. - 2009. - № 1. – С. 184 – 188.
6. Менджул М. В. Цивільна правоздатність та дієздатність громадських організацій / М. В. Менджул // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. - К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. - Вип. 44. - С. 375 - 380.
7. Менджул М. В. Сучасний етап розвитку громадських організацій в Україні: історико-правовий аналіз: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Лісабонська стратегія як визначальний чинник європейської інтеграції в галузі освіти і науки»], (Ужгород (Україна) - Гирляни (Словаччина), 6 - 9 трав. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т. – Ужгород: Ліра, 2008. – С. 200 - 207.
8. Менджул М. В. Громадська організація як вид непідприємницького товариства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Взаємодія органів місцевого самоврядування і громадських організацій: інноваційні рішення в соціальній політиці»], (Харків, 25 верес. 2008 р.) / Харк. регіональний ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Харків: Центр стратегічних досліджень та інноватики, 2008. – С. 115 - 118.
9. Менджул М. В. Право на свободу об'єднання – основа цивільно-правового статусу громадських організацій: матеріали Всеукр. науково-практичної конф. студентів та аспірантів [«Особливості процесів інтеграції України у світовий політико-правовий та соціально-економічний простір»], (Ужгород, 15 - 17 жовт. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпатський держ. ун-т. – Ужгород: Закарпатський держ. ун-т, 2008. – С. 115 - 117.

10. Менджул М. В. Поняття громадської організації як суб'єкта цивільного права: матеріали III – ї Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів [«Європейська юридична освіта і наука: студентський вимір»], (Ужгород, 18 - 21 жовт. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпатський держ. ун-т. – Ужгород: Закарпатський держ. ун-т., 2009. – С. 276 - 282.
11. Менджул М. В. Місце громадських організацій в системі суб'єктів цивільного права України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер. [«Проблеми формування систем кваліфікацій та сучасні тенденції розвитку професійної компетентності фахівців: національний та європейський виміри»], (Ужгород (Україна) - Сніна (Словаччина), 18 - 21 листопада 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т. – Ужгород: Ліра, 2008. – С. 289 - 297.
12. Менджул М. В. Окремі аспекти класифікації громадських організацій в Україні: матеріали Міжн. наук. конф. [«Сьомі осінні юридичні читання»], (Хмельницький, 28 - 29 листопада 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Хмельницький ун-т. упр. та права. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького ун-ту упр. та права, 2008. – Ч. 3.- С. 195 - 196.
13. Менджул М. В. Окремі аспекти припинення громадських організацій в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів [«Закарпатські правові читання»], (м. Ужгород, 28 - 30 квітня 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпатський держ. ун-т. – Ужгород, 2009. – С. 309 - 314.
14. Менджул М. В. До проблеми цивільно-правової відповідальності громадських організацій в Україні / М. В. Менджул // Вітчизняний та зарубіжний досвід упровадження Болонської системи: успіхи і проблеми: наук. вісн. Закарпатського державного університету. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 242 - 251.
15. Менджул М. В. Право власності громадських організацій в Україні: матеріали II Міжнар. науково-практичної конф. [«Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи»], (Сімферополь, 16 - 17 квітня 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Одеська нац. юрид. академія. – Сімферополь: КРП „Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2010. – С. 274 - 275.

АНОТАЦІЇ

Менджул М. В. Громадські організації як суб'єкти цивільного права. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України. – Київ, 2011.

У дисертації досліджено правовий статус громадських організацій як суб'єктів цивільного права, визначено поняття та ознаки громадських організацій, їх місце в системі суб'єктів цивільного права, встановлено особливості створення та припинення громадських організацій, проаналізовано участь громадських організацій в майнових та особистих немайнових правовідносинах. Доведено, що для громадської організації як суб'єкта цивільного права характерні ознаки, властиві їй як юридичній особі та як

непідприємницькому товариству, а також конститутивні ознаки (мета створення і діяльності та членський характер). Крім того, обґрунтовано необхідність встановлення обмеження реорганізації непідприємницьких товариств, а також, що громадські організації є суб'єктами спеціальної правоздатності, і для них характерні додаткові обмеження здійснення права власності.

За результатами дисертаційного дослідження розроблено пропозиції щодо внесення змін і доповнень до ЦК України, Законів України «Про об'єднання громадян», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та інших нормативних актів.

Ключові слова: громадська організація, суб'єкт цивільного права, непідприємницьке товариство, створення, реорганізація, спеціальна правоздатність, майнові правовідносини, право власності.

Менджул М. В. Общественные организации как субъекты гражданского права. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03. – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Институт государства и права им. В.М. Корецкого Национальной академии наук Украины. – Киев, 2011.

В диссертации исследован гражданско-правовой статус общественных организаций, определено понятие и признаки общественных организаций, их место в системе субъектов гражданского права, установлены особенности создания и прекращения общественных организаций, проанализировано участие общественных организаций в имущественных и личных неимущественных правоотношениях.

Доказана необходимость определения признаков общественных организаций как субъектов гражданского права. Обосновано, что для общественных организаций характерны признаки юридического лица (организационное единство, государственная регистрация и гражданская правосубъектность, проявлениями которой являются имущественная обособленность, выступление в гражданских правоотношениях от своего имени, самостоятельная имущественная ответственность и способность быть истцом (ответчиком) в суде), некоммерческого товарищества (специальная правоспособность, некоммерческий характер деятельности и неприбыльность), а также конститутивные признаки (цель создания и деятельности, членский характер).

Учитывая необходимость единого подхода к порядку создания всех видов общественных организаций, предложено в процессе их создания выделять два этапа: инициативно - организационный, который предусматривает волеизъявление учредителей (принятие решения о создании общественной организации на общем собрании, разработку и утверждение устава, формирование органов управления); регистрационный, который предусматривает легализацию общественной организации и проведение государственной регистрации, в результате которой она приобретает статус юридического лица.

В работе сформулирован вывод о том, что необходимо установить ограничения при реорганизации некоммерческих товариществ. Обосновано, что в процессе слияния, деления и выделения некоммерческого товарищества может быть создано только

некоммерческое товарищество, некоммерческое товарищество не может быть преобразовано в коммерческое товарищество или присоединиться к нему.

На основании комплексного исследования особенностей участия общественных организаций в гражданских правоотношениях, сделан вывод, что они являются субъектами специальной правоспособности. Получило дальнейшее развитие положения о том, что необходимо установить в ГК Украины специальную правоспособность для всех некоммерческих товариществ.

Обосновано также, что общественные организации являются субъектами частной собственности. Предложено определения права собственности общественной организации в субъективном и объективном значении. Установлено, что объектом права собственности общественной организации может быть любое имущество, необходимое для обеспечения осуществления её уставной деятельности, за исключением имущества, исключенного из гражданского оборота. В диссертации также сделан вывод о том, что для отдельных видов общественных организаций (профессиональных союзов, общественных организаций жертв нацистских преследований) законом предусмотрены дополнительные возможности по приобретению имущества в бесплатное пользование.

В работе обосновано, что кроме общих ограничений осуществления права собственности (не нарушать моральные нормы общества; не использовать право собственности во вред правам, свободам и достоинству граждан, интересам общества; не ухудшать экологическую ситуацию и качество земли), для общественных организаций характерны дополнительные (специальные) ограничения (пользоваться имуществом в соответствии с уставными целями; не использовать имущество только с целью получения прибыли; не делить имущество между членами организации).

Обосновано, что так как договора о предоставлении грантов, целевой бесповоротной финансовой помощи предусматривают бесплатную передачу денежных средств общественным организациям для определенных целей, то по своей сути они являются договорами пожертвования. Доказано также, что имущество и деньги общественной организации, полученные по договорам пожертвования, не могут быть предметом залога.

По результатам диссертационного исследования разработано ряд предложений о внесении изменений и дополнений в ГК Украины, Законы Украины «Об объединениях граждан», «О молодежных и детских общественных организациях», «О профессиональных союзах, их правах и гарантиях деятельности», «О профессиональных творческих работниках и творческие союзы» и другие нормативные акты.

Ключевые слова: общественная организация, субъект гражданского права, некоммерческое товарищество, создание, реорганизация, специальная правоспособность, имущественные правоотношения, право собственности.

Mendzhul M.V. Civic organizations as the subjects of civil law. – Manuscript.

The dissertation for the awarding of the scientific degree of the candidate of law in the specialty 12.00.03. – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. - Institute of State and Law of V.M. Koretsky of National Academy of Sciences of Ukraine. - Kiev, 2011.

The legal status of civic organizations as the subjects of civil law has been the subject of the research in the dissertation, the definition and characteristics of civic organizations were provided as well as their role in the system of the subjects of civil law, the peculiarities of establishment and liquidation of civic organizations were identified, participation of civic organizations in property and personal non-property relations was analyzed. It was established that civic organization as the subject of civil law had characteristics of both the legal entity and non-commercial organization and has constitutive characteristics (such as the purpose of establishment and activities, membership nature). In addition, it was justified that it was necessary to establish the limitations on the reorganization of non-commercial organizations, as well as that civic organizations were subjects with special legal capacity, they were characterized by additional limitation in the execution of property rights.

The propositions were prepared for amendments and changes into the Civil Code of the Ukraine, the Laws of the Ukraine «About Unions of Citizens», «About the State Registration of Legal Entities and Individuals-Entrepreneurs», «About Youth and Children Organizations», «About Professional Unions, their Rights and Guarantees of the Activities» and other normative acts.

Keywords: civic organization, the subject of civil law, non-commercial society, establishment, reorganization, special legal capacity, property relations, property right.